

نگاهی به مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت اسلامی

(ارائه الگوی تربیت اسلامی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره سوم تربیت)

دکتر مهشید ایزدی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دکتر زهرا عسینی

دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

سرشناسه : ایزدی، مهشید - ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور: نگاهی به مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت اسلامی (ارایه الگوی تربیت اسلامی مبتنی بر
مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره سوم تربیت) / زهرا حسینی، مهشید ایزدی.
مشخصات نشر : تهران: کتاب تربیت، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری : ۱۲۰ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۱۹-۳۸-۶ ریل ۱۱۰۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی : فیا
عنوان دیگر : ارایه الگوی تربیت اسلامی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره سوم تربیت.
رُصوع : اسلام و آموزش و پرورش
موضوع : Islamic education
موضوع : آموزش و پرورش - مسئولیت‌پذیری
موضوع : Educational accountability
موضوع : سبوت - جنبه‌های مذهبی - اسلام
موضوع : Responsibility -- Religious aspect -- Islam
شناسه افزوده : حسینی، مهشید - ۱۳۴۲ -
رده‌بندی کنگره : BP۳۰/۱۳۰۸ ۱۳۰۸/۹۴الف /
رده‌بندی دیویی : ۳۷/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی : ۶۰۰۸۵۱۹۳۸۶۰۰۹۷۸

عنوان: نگاهی به مسئولیت پذیری در تعلیم و تربیت اسلامی (راه الگویی تربیت اسلامی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره سوم تربیت)

مؤلفین: دکتر مهشید ایزدی؛ دکتر زهرا حسینی

ویرایش و امور فنی: انتشارات کتاب تربیت

ویراستار علمی: دکتر مسلم ناظر حسین آبادی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۷، قیمت ۱۱۰۰۰ تومان

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۱۹-۳۸-۶

کلیه حقوق چاپ و نشر مخصوص و محفوظ ناشر است.

آدرس: تهران - تقاطع خیابان ولیعصر (عج) و شهید بهشتی، خیابان شهید عبادی، پلاک ۱۵،

واحد ۲

تلفن: ۰۲۱-۴۶۰۴۵۹۳۶ • دورنگار ۰۲۱-۸۸۷۲۳۴۶ •

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	مقدمه.....
۷	گفتار اول: نظام تعلیم و تربیت در ایران.....
۸	نظام تربیت.....
۹	هدفهای آموزش و پرورش در ایران.....
۹	الف) هدفهای کلی و عمومی.....
۹	هدفهای کلی و عمومی.....
۱۱	راههای نیل به اهداف تعلیم و تربیت اسلامی.....
۱۱	پرورش جسمانی.....
۱۲	تربیت و پرورش عقل.....
۱۲	پرورش روحی و نفسانی.....
۱۳	هدف نهایی زندگی از دیدگاه اسلام.....
۱۳	هدف های آموزشی در نظام تعلیم و تربیت اسلامی.....
۱۵	گفتار دوم: مسئولیت پذیری در دوره سوم.....
۱۷	مبانی مسئولیت‌پذیری.....
۱۸	مفهوم انسان مسئول.....
۲۱	هدف و مؤلفه های مسئولیت‌پذیری از دیدگاه اسلام.....
۲۱	مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری از دیدگاه اسلام.....

- ۲۲.....- اعتقادی (در ارتباط با خالق).
- ۲۲.....- خردی (در ارتباط با خویش).
- ۲۴.....- اجتماعی (در ارتباط با دیگران).
- ۲۴.....مسئولیت‌پذیری اجتماعی.
- ۲۵.....- تعاریف مختلف پیرامون مسئولیت‌پذیری اجتماعی.
- ۲۸.....نظریه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی.
- ۳۰.....تاریخچه مسئولیت‌پذیری اجتماعی.
- ۳۱.....مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دهه‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰.
- ۳۴.....- مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دهه‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰.
- ۴۰.....- مسئولیت‌پذیری اجتماعی از ۱۹۹۰ به بعد.
- ۴۴.....- آثار مثبت رعایت مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر عملکرد و موفقیت سازمان.
- ۴۴.....- افزایش مشروعیت سازمان و اقدامات آن.
- ۴۴.....- التزام اخلاقی در توجه به اهمیت ذی‌نفعان.
- ۴۵.....- افزایش درآمد، سودآوری و بهبود مزیت رقابتی.
- ۴۶.....- استفاده از مزایای چندگانگی.
- ۴۶.....کاهش هزینه‌های ناشی از کنترل.
- ۴۶.....- بهبود روابط، افزایش جو تفاهم و کاهش تعارضات.
- ۴۷.....- افزایش تعهد و مسئولیت‌پذیری بیشتر کارکنان.
- ۴۸.....عوامل مهم مرتبط و وابسته به مسئولیت‌پذیری اجتماعی.

- ۴۸ - حوزه های مختلف مسئولیت پذیری اجتماعی.....
- ۴۹ (به نقل از الوانی و قاسمی، ۱۳۹۰).....
- ۵۰ - مهم ترین مدل های مسئولیت پذیری اجتماعی.....
- ۵۰ فلمینگ در سال ۲۰۰۲ مسئولیت پذیری اجتماعی را دارای ۴ بعد دانسته است که شامل:.....
- ۵۱ مدل ریچار هیکس:.....
- ۵۱ محیط طبیعی (در ارتباط زیست).....
- ۵۲ دوره‌های تربیتی و رد نظر از دیدگاه اسلام.....
- ۵۴ دوره سوم: دوره‌ی مشورت و عمرای.....
- ۵۵ اهداف غایی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری د، این دوره.....
- ۵۶ اهداف واسطی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری د، این دوره.....
- ۵۶ برقراری ارتباط عاطفی و اجتماعی.....
- ۵۶ آشنا شدن با اطاعت از والدین و صله رحم.....
- ۵۷ اهمیت دادن به خانواده.....
- ۵۹ خدا شناسی.....
- ۶۰ اعتدال و میانه روی در امور عملی.....
- ۶۱ - کمک به دیگران و رعایت قوانین و مقررات.....
- ۶۲ - رعایت حقوق فردی و اجتماعی.....
- ۶۴ - ارزشها و ضد ارزشها.....
- ۶۵ - رعایت حجاب و عفت و حیا.....

- ۶۶.....تاکیدات آموزشی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری در این دوره.....
- ۶۷.....روش‌های مبتنی بر مسئولیت‌پذیری در این دوره.....
- ۷۱.....خداپرستی.....
- ۷۱.....نیکی به پدر و مادر.....
- ۷۱.....یادآوری معاد و روز قیامت.....
- ۷۱.....تزکیه و تعلیم.....
- ۷۱.....تغافل.....
- ۷۲.....تقویت حس اعتماد به نفس و مسئولیت بخشی.....
- ۷۳.....کار و کوشش.....
- ۷۵.....آگاه کردن از ارزش احساس مسئولیت.....
- ۷۵.....آمادگی برای تشکیل خانواده.....
- ۷۶.....دور کردن ترس و هراس از زندگی.....
- ۷۶.....اجتناب از سستی، تنبلی و بی حالی.....
- ۷۷.....داشتن صبر و ثبات در زندگی.....
- ۷۸.....کاهش تلقین‌های منفی و خودکم بینی.....
- ۷۸.....ملایمت و نصیحت.....
- ۷۸.....پرهیزکاری و رعایت تقوا.....
- ۷۹.....داشتن ایمان و دوری از شرک.....
- ۷۹.....عدالت طلبی و حمایت از مظلومان.....

- ۷۹ حق‌پذیری.
- ۸۰ شهامت و شجاعت.
- ۸۰ عفت و پاکدامنی.
- ۸۰ پرهیز از افراط و تفریط.
- ۸۱ خوش اخلاق و تواضع در برابر مردم.
- ۸۱ عبادت و سر به معروف و نهی از منکر.
- ۸۴ تاکیدات آموزشی و روش‌های مناسب مبتنی بر مسئولیت‌پذیری در دوره سوم تربیتی از دیدگاه اسلام.
- ۸۶ نتیجه.
- ۹۷ منابع و مآخذ.
- ۹۷ منابع فارسی.

مقدمه

مسئولیت‌پذیری از جمله مباحثی است که امروزه نظر بسیاری از صاحب نظران تعلیم و تربیت، روان شناسی، جامعه‌شناسی و حقوق را به خود جلب کرده است. همچنین پاره‌ای از آیات قرآن کریم و روایات از امامان معصوم نیز بر این نکته اشاره دارند که انسان نه تنها در برابر خداوند مسئول است و باید او را از سر خلوص و پاکی پرستش کند بلکه در قبال خویش و جامعه نیز باید مسئولیت‌هایی را بپذیرد. اگر قبول کنیم که جامعه برای پیشرفت و بهبود بیش از هر چیز به اعضای نیاز دارد که حس مسئولیت قوی داشته باشند و در جاه و وظائفی که بر عهده دارند کوتاهی نکنند لازم است که به پرورش خصیصه‌ی مسئولیت‌پذیری در افراد اقدام کنیم.

آموزش مسئولیت، نفی هرین هدیه‌ای است که می‌توانیم به فرزندانمان ارزانی داریم. چنین آموزشی آنان را قادر می‌سازد که از حیرت‌ناک‌ترین مراقبت‌کنندگان و در آینده به عنوان بزرگسالانی مسئول وظایف خویش را به عهده بگیرند. سؤال از مسئولیت در ابتدا چنان بدیهی به نظر می‌رسد که شاید ضرورتی برای طرح آن به عنوان مسئله‌ای قابل تحقیق نباشد؛ تا هر انسانی با تعمق در وجود خود و دنیای پیرامون به پیچیده بودن موضوع مسئولیت و ضرورت طرح آن پی‌بواهد. به خصوص رشد روز افزون علم و فناوری توانایی و نفوذ انسان در زمینه‌های مختلف را توسعه داده که گرچه رفاه زیادی تأمین شده اما تبعات منفی آن دامن‌گیر جامعه بشری و طبیعت است. و به علاوه انحطاط اخلاقی و تربیتی که حاکی از عدم وجود یک نظام صحیح تربیتی می‌باشد گرفتار بحران و نابسامانی‌های فراوان شده است (فرهادیان، ۱۳۹۳، ص ۷). و این امر سبب می‌گردد افراد با نژادها و موقعیت‌های مختلف یگانه شوند. آگاهی از مسئولیت فردی خود را در مقابل سرنوشت بشریت توسعه بخشند. از این رو پژوهش در زمینه مسئولیت انسان بیش از هر زمان دیگری ضرورت دارد (اخلاقی بناری، ۱۳۹۴، ص ۴۹).

هدف از آفرینش انسان این است که با انتخاب راه صحیح و طی کردن صراط مستقیم به مقام قرب الهی نائل شود و این میسر نیست مگر این که به دعوت حق، لبیک گوید و با بهره‌گیری از تعلیم روشننگر وحی، نیک و بد را باز شناخته و پس از آشنایی با وظایف و مسئولیت‌های خویش در عمل به آن کمر همت بزند.

بنابراین بدلیل همان بعد سازندگی و تربیت و هدایت که دین اسلام برای خود، قائل است در بیان به جنبه تکلیف و وظیفه و مسئولیت، توجه بیشتری می‌کند؛ لذا امام سجاد(ع) می‌فرماید: **إِعْلَمَ رَحِمَكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْكَ حَقُّوفاً مُحِيطَةً بِكَ فِي كُلِّ حَرَكَةٍ تَحْرُكُهَا وَ سَكْنَةٍ سَكَنَتْهَا أَوْ حَالٍ خَلَّتْهَا أَوْ مَنْزِلَةٍ نَزَلَتْهَا أَوْ جَارِحَةٍ قَلَبَتْهَا أَوْ دَالَةٍ تَصَرَّفَتْ فِيهَا فَأكْبَرُ حَقُّوقِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَيْكَ مَا أَوْجَبَ عَلَيْكَ لِنَفْسِهِ مِنْ حَقِّهِ الَّذِي هُوَ أَصْلُ الْحَقُّوقِ؛** بدان که خدای عزوجل را بر تو حقوقی است که در هر جنبشی که از تو سر می‌زند و هر آرامشی که داشته باشی و یا در هر حالی که باشی یا در هر منزلی که فرود آیی یا در هر عضوی که بگردانی یا در هر ابزاری که در آن تصرف کنی، آن حقوق اطراف تو را فرا گرفته است. بزرگترین حق خدای تبارک و تدبیری همان است که برای خویش بر تو واجب کرده؛ همان حقی که ریشه همه حقوق است (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰ هـ ص ۲۵۵). امام سجاد(ع) نمی‌فرماید تو بر گردن دیگران حقی داری که آن‌ها باید در مورد تو رعایت کنند؛ بلکه می‌فرماید؛ حقوقی تو را احاطه کرده؛ یعنی حقوقی که دیگران بر گردن تو دارند و تو باید از عهده آن بر آیی. همان‌طور که دیدیم اسلام دینی تکلیف‌گراست و اصولاً دینداری بدون مسئولیت‌پذیری و تعهد معنایی ندارد. در قرآن مجید آیات فراوانی وجود دارد که اهمیت مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی را برای انسان به آن کرده است؛ به عنوان مثال قبول مسئولیت در قرآن، به بار سنگین تشبیه شده است. خداوند در قرآن می‌فرماید: **وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى...** هیچ گناهکاری بار گناه دیگری را بر دوش نمی‌کشد. در این آیه «وزر» به معنای سنگین است و در برخی از تفاسیر به معنای «گناه» و «مسئولیت» نیز آمده است. خداوند در این آیه ما را این‌گونه معنا رهنمون می‌شود که بار سنگین مسئولیت را احدی خود انسان بر دوش نمی‌کشد و در روز رستاخیز هر کس مسئول پاسخ‌گویی به اعمال خویش است (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۳۸۵، ج ۱۸، ص ۲۲۴). خداوند این پاسخ‌گویی به قدری وسیع است که حتی اعضاء و جوارح انسان را نیز در بر می‌گیرد خداوند در قرآن می‌فرماید: **وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولاً؛** از آن چه نمی‌دانی پیروی نکن؛ چرا که گوش و چشم و دل ها همه مسئولند. (اسراء: ۳۶). خداوند در وصف مؤمنان می‌فرماید: **إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ؛** مؤمنان کسانی هستند که هر وقت نام خدا برده شود دل هایشان ترسان گردد (انفال: ۲). «وجل» همان حالت خوف و ترسی است که سرچشمه آن گاهی بخاطر درک مسئولیت‌ها و احتمال عدم قیام به وظایف لازم در برابر خدا می‌باشد که این حالت به عنوان یکی از صفات مؤمنان ذکر شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵، ج ۷، ص ۸۶). مسئولیت‌پذیری از چنان اهمیتی برخوردار است که در

بسیاری از تفاسیر از امانت الهی، به همان تعهد و قبول مسئولیت یاد شده است و علت این که این امانت عظیم، به انسان سپرده شد این بود که او این قابلیت را داشت و می‌توانست ولایت الهی را بپذیرا گردد؛ یعنی در جاده عبودیت و کمال بسوی معبود لایزال سیر کند. (همان، ج ۱۷، ص ۴۰۹). چنان که خداوند در قرآن می‌فرماید: **إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا**؛ ما امانت را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه داشتیم آن‌ها از حمل آن ابا کردند و از آن هراس داشتند اما انسان، آن را بر دوش کشید، او بسیار ظالم و جاهل بود (احزاب: ۷۲). مسئولیت‌پذیری در لسان روایات نیز همواره از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. امام علی (ع) آن چنان خود را سرگناه خدا مسئول می‌داند که حتی درباره آن چه می‌گوید وجود خویش را ضامن قرار داده و می‌فرماید: **ذُرِّيَّتِي يَا اللَّهُ أَرَأَيْتَ إِنِّي نَفْسٌ وَأَنَا بِرِزِيمٍ** (نهج البلاغه، خ ۱۶، ص ۷۲). عهده‌ام در گرو درستی سخنم قرار دارد و نسبت به آن ضامنم پای بندم. و همین احساس مسئولیت بود که ایشان را به قبول خلافت وادار کرد چنان که می‌فرماید: همان که خدایی که دانه را شکافت و انسان را بوجود آورد. اگر حضور حاضر و تمام بودن حجت بر من بخاطر وجود من نبود و اگر نبود عهده‌ای که خداوند از دانشمندان گرفته که در برابر شکمبارگی هیچ ستمگر و گرسنگی هیچ ماللومی سکوت ننمایند دهنه شتر خلافت را بر کوهانش می‌انداختم و پایان خلافت را با پیمانۀ خالی از منم و رب می‌کردم آن وقت می‌دیدید که ارزش دنیای شما نزد من از اخلاط دماغ بز کمتر است (همان، ص ۶۱). امام علی (ع) بارها پیروان خود را به تقوی در قبال مسئولیت‌هایی که بر دوش گرفته‌اند سفارش کرده و حتی آنان را در مقابل زمین و حیوانات نیز مسئول دانسته و می‌فرماید: **إِتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَبِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْرُونُونَ حَتَّى فِي الْبِقَاعِ وَالتَّهَائِمِ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَلَا تَعْصُوهُ**؛ از خدا نسبت به بندگان و شهرهایش پروا کنید زیرا دارای مسئولیت هستید حتی نسبت به زمین‌ها و حیوانات و خداوند را اطاعت کنید و از نافرمانی او بپرهیزید (نهج البلاغه، خ ۱۶، ص ۳۸۲).

با نظر به مطالبی که گفته شد، این سؤال پیش می‌آید که پاسخگو بودن در برابر یک مرجع برتر چه ضرورتی دارد؟ و اگر انسان مسئولیتی را نمی‌پذیرفت چه اتفاقی می‌افتاد؟ همان طور که می‌دانیم آفرینش انسان و جهان، هدف‌دار بوده است و هدف از آفرینش انسان عبادت و بندگی خداوند می‌باشد. خداوند در قرآن می‌فرماید: **وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ**؛ جن و انس را نیافریدم جز این که مرا عبادت کنند (ذاریات آیه ۵۶). خداوند متعال راه رسیدن به قرب الهی و طریقه عبادت و بندگی خود را به صورت برنامه‌هایی به رسول خویش ابلاغ کرده است و پس از پیامبر (ص) اوصیاء او وظیفه آموزش معارف دین را

بر عهده دارند. در این میان ما مسلمانان که به این دعوت لبتیک گفته‌ایم وظایف و مسئولیت‌هایی پیدا می‌کنیم که عمل به آن‌ها ما را به کمال انسانی خویش نزدیک می‌سازد. بزرگ‌ترین مسئولیت انسان، در برابر نعمت هدایت و ولایت می‌باشد؛ چرا که بدون تشریع دین و هدایت انسان، تمامی راه‌ها به سوی کمال و سعادت او مسدود می‌شد. لذا اگر ما در مقابل این نعمت‌های ارزشمند که خداوند برای هدایت بشر به او ارزانی داشته است احساس مسئولیت نکنیم حیاتی پوچ و بی‌هدف داشته هرگز به مقام والای انسانیت نائل نمی‌شویم.

مسئولیت‌پذیری، مفهومی است که انسان‌ها همواره در زندگی فردی و اجتماعی خود با آن ارتباط دارند. انسان به لحاظ گستره وسیع ارتباط خویش، مسئولیت‌پذیری زیادی در حوزه‌های مختلف دارد. نسبت به هر یک از این مسئولیت‌ها وظایف و عهده دارد.

مسئولیت به معنای تعهد است. مسئولیت چیزی با کسی بودن، یعنی به گردن او، در عهده او، در ضمان و پابندی او است (مخدّد، ۱۳۷۷، ج ۱۲، ص ۴۶۵، ۱۸). بنابراین هر گاه انسان متعهد به انجام کاری می‌شود در حقیقت مسرّات انجام آن کار را پذیرفته است. مسئولیت از جمله مفاهیمی است که همواره درباره انسان گفته می‌شود. مسئولیت‌پذیری یکی از ارزش‌های مهم و غالب اجتماعی است. در پرورش مسئولیت باید حدود سنی و رشد را در نظر داشت و رعایت کرد.

برخی صاحب‌نظران تغییر و تدویم در زندگی را رشد می‌نامند علامه طباطبایی نیز در تعریف این واژه می‌نویسد "رشد یعنی یافتن راه کار و جاده‌ی مستقیم" (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۲، ص ۲۸۴). رشد زیاد شدن انسانی که به استعدادهای تکامل یافته‌اش جهت می‌دهد و آنها را از پست می‌رهاند و به دنبال روش حرکت و صراط و رهبری می‌افتد و ضرورت مذهب را می‌یابد و (طباطبایی، ۱۳۹۵، ص ۴۲) اسلام برای رشد و تربیت صحیح برنامه‌های ویژه‌ای دارد. از دیدگاه اسلام، رشد زمانی است که مولفه‌های بسیاری می‌باشد، از جمله: مسئولیت‌پذیری، ارتباط موثر با دیگران، صبر و بردباری، سازش با دیگران، گذشت و بخشش، تعاون و همکاری، مشورت کردن، روحیه تشکر و قدردانی ارشاد و راهنمایی، خودکفایی و استقلال، اعتماد و ثبات، تحمل ناکامی‌ها، گشاده‌رویی و ... (تاج الدین و بازارگادی، ۱۳۸۸، ص ۵۸). مسئولیت سیر تکاملی و یا سکون بشر با توجه به همه آثار و تاثیرات عمیق وراثت در شکل‌گیری شخصیت انسان، بر عهده خود اوست. رفتار مسئولانه از شاخص‌های انسان سالم است که تقویت و رشد آن جز با شناسایی عوامل موثر بر رفتار مسئولانه امکان‌پذیر نخواهد بود "وَقِفْوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ" (صافات: ۲۴) آنها

را متوقف کنید باید مورد سوال قرار گیرند. انسان مسئول رفتار، اخلاق و عقاید خویش است و باید پاسخ‌گو باشد. من و منیت در مکتب اسلام محکوم است. در مکتب عالی اسلام می‌گویند: چشم‌هایت را باز کن، ابتدا خودت را ببین و در وجود خودت تعقل و تأمل داشته باش. سپس اطرافت را نگاه کن، فرزندان خویش، همسر، والدین، همسایگان خویش و به طور کل اجتماع را ببین با شناخت خداوند می‌توانی راه صعود، تکامل و نجات از بلایا و آفات را هم برای خودت و هم برای سایر رادر جامعه به سوغات پیآوری (نکونام، ۱۳۸۹، ص ۱۲). حال با توجه به آنچه بیان شد می‌توان گفت مسئولیت‌پذیری در اسلام بسیار مهم و دارای اهمیت شمرده شده و در تمامی زمانها مورد توجه بوده و پیرامون آن آیات زیادی نازل شده و احادیث فراوان نقل شده است لذا بررسی آن دارای ضرورت است. چنانچه در جلد‌های پیشین گذشت، مسئولیت‌پذیری در هر دوره از تعلیم و تربیت اسلامی یعنی دوره سیادت و دوره اطاعت مورد بررسی قرار گرفتند و در این جلسه سیمین مرحله از دوره‌های تربیت یعنی دوره مشورت و همراهی مورد بررسی قرار خواهد گرفت، که با بلوغ شرعی آغاز می‌شود و آن را معادل هفت سال سوم در حدیث پیامبر که فرزند مشاور خانه است دانسته‌اند. یعنی سیمین مرحله از انسان از هنگام بلوغ آغاز می‌شود و ارتباط آگاهانه با خداوند معمولاً با بلوغ شروع می‌شود در این مرحله شخص خود بر روی خویش‌تن تاثیر می‌گذارد. این مرحله می‌تواند به منزله پایان تاثیر دیگران بر خود باشد. احساس فعل روی فاعل تلقی می‌شود (ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۱، ص ۱۱) آغاز این مرحله را اکثر مفسران معادل آغاز ورود به دین دانسته‌اند از این پس، تربیت نه مراقبت از رشد بلکه عین رشد است و انسان را به کمال رساندن می‌شود که نهایی برای آن تصور نمی‌توان کرد (شکوهی، ۱۳۶۴).

اهداف گایی این دوره در حال شکل گرفتن است. اهداف واسعی مانند: مسئولیت‌پذیری در این دوره شامل: خدا شناسی، تشخیص ارزشها و ضد ارزشها، تفکر (در مورد معاد، توحید، نبوت، آخرت آفرینش)، رعایت حجاب و عفت و حیا، برقراری ارتباط عاطفی و اجتماعی، اطاعت از والدین و صالحان، اهمیت دادن به خانواده، توسعه و حفظ جامعه، خیرخواهی، اعتدال و میانه روی در امور عملی، کمک به دیگران، امر به معروف و نهی از منکر، رعایت حقوق فردی و اجتماعی.

در این مرحله احساس مسئولیت درونی نیست و با تلاش و کوشش یعنی تقویت معرفت و انجام اعمال دینی، اعتقاد فرد نسبت به خداوند تقویت می‌گردد و ارتباط او با خداوند نزدیک‌تر می‌شود. از این رو ایمان در درون او شکل می‌گیرد که تحت عنوان مرحله ایمان از آن نام برده‌اند در مرحله ایمان انسان نه تنها از

خود طبیعی بلکه از خود انسانی نیز رهایی می‌یابد «وَكَذَلِكَ نُرَى إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ
يَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ» به ابراهیم ملکوت آسمان و زمین را دادیم تا به مقام یقین برسد «(انعام: ۷۵)». در این
مرحله ایمان به خداوند مبنای احساس مسئولیت است و مبنایی برای طراحی و تدوین برنامه است
(اخلاقی بناری، ۱۳۹۴، ص ۶۶).

www.ketab.ir